

УДК: 346.91:346.2 (477)

Юхименко О.В.

суддя Запорізького апеляційного господарського суду

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА З МЕТОЮ НАЛЕЖНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ І СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Кардинальні зміни в економічному житті України причинно зумовили необхідність перегляду принципів та методів вирішення спорів між підприємствами, організаціями, іншими суб'єктами господарювання, а також у передбачених законодавством випадках їх спорів з органами влади та управління.

Сприяння економічним перетворенням в державі, формування конкурентноспроможного середовища для суб'єктів господарювання усіх форм власності, реалізація конституційного принципу рівності їх перед законом - це завдання щоденно здійснюється суддями господарських судів України.

Саме суд є основою держави, саме він покликаний захищати Конституцію і її цінності, які в ній задекларовані. Саме він урівноважує суспільство.

Світовий досвід показує, що запровадження вузької спеціалізації завжди веде до поліпшення якості розгляду судових справ, сприяє більш ефективному захисту прав і інтересів особи та інтересів держави.

Система судів загальної юрисдикції беззаперечно повинна використовувати принцип спеціалізації і перш за все це стосується організаційної розбудови та процесуального елементу здійснення правосуддя.

Якщо принцип територіальності був закріпленій на законодавчому рівні і раніше, то принцип спеціалізації є правовою новелою. Враховуючи принцип судової спеціалізації, статтею 1 Закону України "Про судоустрій України" закріплено, що судова влада реалізується шляхом здійснення правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства.

За організаційною ознакою принцип спеціалізації надає можливість створення судових органів "локальної судової системи", тобто передбачає утворення судових органів (із їх ієрархічним підпорядкуваннями) зі спеціальною компетенцією в окремих, найбільш визначальних в

державі галузях законодавства.

До такої "локальної системи" судів загальної юрисдикції відносяться господарські суди України, до підвідомчості яких у відповідності до ст. 12 Господарського процесуального кодексу України віднесені справи у спорах, що виникають при укладенні, зміні, розірванні і виконанні господарських договорів та з інших підстав, а також у спорах про визнання недійсними актів з підстав, зазначених у законодавстві; справи про банкрутство.

Що стосується процесуального аспекту принципу спеціалізації, то він зумовлює можливість "приспособлення" певних форм судового процесу до особливостей суспільних відносин в правових конфліктах, які підлягають розв'язанню певними гілками судової влади.

Так, наприклад, системі господарських судів України притаманна особливість поняття і виду доказів. Зазначена обставина зумовлена тим, що господарські суди вирішують господарські спори, які виникають за результатами виконання (утримання від виконання) господарських договорів.

У перекладі з латинської мови юрисдикція означає "судоговоріння", тобто процес розгляду і вирішення правових конфліктів судом.

Саме предметна юрисдикція, яка визначає коло об'єктів (предмет регулювання), щодо яких здійснюється судочинство різними органами судової влади і є тим основним чинником, який реалізує принцип спеціалізації судових органів.

Таким чином юрисдикція господарських судів поширюється на суспільні відносини між суб'єктами господарювання, установами та організаціями, яка здійснюється в формі позовного провадження і провадження у справах про банкрутство.

Створення господарських судів в системі судів загальної юрисдикції означає створення інституційного елементу судової системи України із усіма атрибутами судової влади.

Принципи організації та діяльності господарських судів України закріплені в ст. 129 Конституції України, Главі 2 Закону України "Про

судоустрій України", Господарському процесуальному кодексу України.

Правосуддя у господарських судах здійснюється на засадах рівності перед законом і судом; правосуддя в Україні здійснюється виключно судами (до системи яких віднесені господарські суди); судочинство в Україні здійснюється державною мовою; суди здійснюють правосуддя самостійно; судді при здійсненні правосуддя незалежні від будь-якого впливу, нікому не підвизні і підкоряються лише закону; судочинство у господарських спорах здійснюється на засадах змагальності; розгляд справ у господарських судах відкритий, за винятком випадків, коли це суперечить вимогам щодо охорони державної, комерційної або банківської таємниці, або коли сторони обгрунтовано вимагають конфіденційного розгляду справи і подають відповідні клопотання.

Разом з цим, чинне господарське процесуальне законодавство не може похвалитися таким здобутком цивільного процесуального законодавства України, як принцип добросовісності учасників процесуальних правовідносин.

Воно не встановлює обмежень щодо недобросовісного використання учасниками процесу своїх процесуальних прав, хоча фактично декларує добросовісність як принцип поведінки сторін у господарському процесі.

Так, згідно з абз. 3 ст. 22 Господарського процесуального кодексу України, сторони зобов'язані добросовісно юриструватися належними їм процесуальними правами.

Практика господарського судочинства вказує на те, що дана норма, яка покладає на сторін обов'язок добросовісно діяти в процесі, сьогодні є суто декларативною та не має реального змісту, оскільки практично не дотримується сторонами та не застосовується судом.

По-перше, ані практика, ані наука господарського процесу сьогодні не дає більш-менш чіткої та змістовної відповіді на питання про те, що являє собою добросовісність в контексті ГПК України.

По-друге, законом не передбачені ефективні заходи обмеження недобросовісності сторін та заходи відповідальності за недобросовісні процесуальні дії.

Водночас, наведений стан проблеми є джерелом практично необмеженої та безконтрольної недобросовісності учасників господарського

процесу в Україні. Будь-який юрист, який має мінімальний досвід ведення справ в господарських судах, може запропонувати певний набір недобросовісних, але формально допустимих дій, направлених на досягнення певної процесуальної мети. З використанням не за призначенням процесуальних прав учасника господарської справи, з метою максимально ускладнити опоненту витрати правового конфлікту в цілому або завдати шкоду його певним інтересам.

Таким чином, недобросовісні процесуальні дії направлені, головним чином, не на досягнення необхідного позитивного результату у справі, а скоріше на створення певних негативних наслідків для іншої сторони в процесі.

Так, одним із процесуальних прав, які передбачені статтею 22 ГПК України, є право сторони заявляти клопотання. Практика господарського судочинства свідчить про те, що це право може недобросовісно, але доволі ефективно використовуватись сторонами з різноманітною метою.

Переважно "недобросовісні" заяви та клопотання заявляються для затягування судового процесу. Для цього може використовуватись, зокрема, заява про відвід судді.

На відміну від Кодексу адміністративного судочинства України, питання про відвід судді в господарському процесі вирішується головою господарського суду або заступником голови господарського суду, а про відвід заступника голови - головою господарського суду, який вносить з цього приводу ухвалу в триденний строк з дня надходження заяви.

Таким чином, формальна подача такої заяви в господарському процесі призводить до відкладення розгляду справи до вирішення питання про відвід головою господарського суду або його заступником.

Статтею 20 ГПК України не обмежено кількість заяв про відвід судді, які можуть бути заявлені стороною в процесі розгляду справи. Це зрозуміло, оскільки обставини, які, наприклад, на думку сторони, свідчать про упередженість судді, можуть виникати неодноразово під час розгляду справи.

Водночас, статтею 20 ГПК України не обмежено кількість клопотань про відвід судді, які можуть бути заявлені стороною в процесі розгляду справи.

З огляду на це, недобросовісна сторона може вже в процесі розгляду справи та в результаті здійснення суддею певних процесуальних дій, систематично "виявляти" нові обставини, які, на думку сторони, свідчать про упередженість судді та час від часу вимагати його відводу, затягуючи таким чином розгляд справи по суті.

Затягуванню процесу в такому випадку також сприяє та обставина, що формально вмотивованість або безпідставність заяв про відвід судді може бути кожного разу виявлена лише суб'єктом їх розгляду, а саме керівництвом суду.

Також для затягування процесу можуть бути використані й інші заяви і клопотання.

Іноді недобросовісні клопотання можуть бути направлені не лише на затягування процесу самим фактом їх проголошення, а й на створення передумов для подальшого оскарження рішень суду, яких такі клопотання не задовольняє.

В цілому протидія недобросовісним клопотанням та заявам виявляється складною та повною мірою залежить від розсуду суду. В кожному конкретному випадку заявник клопотань здійснює своє беззаперечне право, передбачене статтею 22 ГПК України, а опонент у справі має можливість лише заперечувати проти таких процесуальних документів, їх аргументованості та доцільності.

Водночас, для захисту добросовісної сторони в процесі та ефективності самого процесу має використовуватись інша, вже згадана, норма ст. 22 ГПК України щодо обов'язку сторін діяти добросовісно.

Саме цю норму може використовувати суд, даючи оцінку недобросовісним заявам та клопотанням, які направлені лише на ускладнення розгляду справи.

Очевидно, що такий стан господарського процесуального законодавства потребує вдосконалення.

Підсумовуючи викладене, можна дійти до обґрунтованого висновку про те, що господарське процесуальне законодавство України потребує вдосконалення в частині обсягу та порядку використання учасниками процесу своїх процесуальних прав. Висхідним положенням для цього має стати дослідження в теорії міжгалузеві правової концепції добросовісності як спеціального принципу господарського процесуального права та реальне його втілення в законодавстві.

Нормативна основа для розвитку господарського процесуального законодавства у вказаному напрямку також існує - це принцип статті 22 ГПК України, який зобов'язує сторони добросовісно користуватись належними їм процесуальними правами. Створення дієвого законодавчого механізму реалізації даного положення буде важливим кроком у вдосконаленні господарського процесуального права України.

Використана література:

1. Конституція України.
2. Закон України "Про судоустрій України" від 7 лютого 2002 року N 3018-III.
3. Господарський процесуальний кодекс України.
4. Судова апеляція. - Науково-практичний журнал. - 2005 р.
5. www.zib.com.ua.

* * *